

Методичні підходи до оцінювання фінансової стійкості банківської системи

У статті розглянуті точки зору щодо фінансової стійкості банківської системи та запропоновано власне тлумачення. Проведено аналіз методів оцінки фінансової стійкості та обґрунтовано методичний підхід до оцінювання фінансової стійкості на підставі зведеного інтегрального показника.

Ключові слова: фінансова стійкість, макроекономічна стійкість, банківська система, капітальна стійкість, методика оцінки, інтегральний показник.

В статье рассмотрены точки зрения относительно финансовой устойчивости банковской системы и предложено собственное толкование. Проведен анализ методов оценки финансовой устойчивости и обоснован методический подход к оцениванию финансовой устойчивости на основании сводного интегрального показателя.

Ключевые слова: финансовая устойчивость, макроэкономическая устойчивость, банковская система, капитальная устойчивость, методика оценки, интегральный показатель.

In the article the considered points of view are in relation to financial firmness of the banking system and own interpretation is offered. An analysis is conducted methods of estimation of financial firmness and the methodical going is reasonable near the evaluation of financial firmness on the basis of the erected integral index.

Keywords: financial firmness, macroeconomic firmness, banking system, capital firmness, methods of estimation, integral index.

Постановка проблеми. Банківська система кожної держави незалежно від її економічної моделі та організації суспільних відносин відіграє найважливішу роль у забезпеченні руху грошових потоків. Вона бере участь у виконанні основних функцій фінансової системи шляхом: забезпечення стабільності грошової одиниці; забезпечення переміщення фінансових ресурсів у часі, через кордон держав та між окремими галузями тощо; розробки та забезпечення способів управління ризиками; забезпечення механізму об'єднання фінансових ресурсів та їх розподілу між окремими суб'єктами господарювання; забезпечення безперервного функціонування платіжних систем, зокрема шляхом удосконалення способів клірингу та здійснення розрахунків, що сприяють торгівлі; забезпечення насичення ринку ціною інформацією, що дозволяє координувати децентралізований процес прийняття рішень в окремих галузях економіки. Тому оцінювання фінансової стійкості банківської системи є актуальним питанням для формування стратегії її подальшого розвитку.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженню поняття фінансової стійкості присвячено наукові праці І. Васьковича [1], О. Дзюблюка [2], Ж. Довгань [3], В. Живалова [4], Л. Ключка [5], В. Кочеткова [9], Ю. Масленченкова [10], І. Микитчик [12], В. Пантелеева [15], Г. Фетисова [21], Н. Шелудько [23] та інших.

Узагальнення представлених понять фінансової стійкості дає змогу стверджувати про те, що вони дають характеристику зазначеної категорії тільки з точки зору окремого банку, а не банківської системи в цілому. Виходячи з того що функції, які виконують банки і банківська система, різняться за функціональним навантаженням, то і категорія фінансової стійкості банківської системи має насамперед враховувати їх. Тому вважаємо за доцільне визначитися з категорією фінансової стійкості банківської системи.

На наш погляд, найбільш вдалим визначенням стійкості банківської системи, яке доцільно використовувати як базове у системі стратегічного управління фінансовою стійкістю, є дослідження Г.Г. Фетісова та О.П. Овчинникової, які пов'язують стійкість банківської системи з якісним її динамічним розвитком відносно впливу ендогенних та екзогенних чинників [14, 21].

На наш погляд, під фінансовою стійкістю банківської системи слід вважати її здатність як системного утворення у динамічних умовах ринкового середовища протистояти дії зовнішніх та внутрішніх загроз, забезпечувати надійність збереження та повернення вкладів юридичних і фізичних осіб, своєчасно виконувати власні зобов'язання з метою реалізації цільових орієнтирів грошово-кредитної політики та забезпечення фінансової безпеки держави.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних основ сутності фінансової стійкості та побудова методики оцінювання фінансової стійкості банківської системи.

Виклад основного матеріалу. На розвиток внутрішнього стану банківської системи та її зовнішнього оточення впливають чинники, які порушують стійкість системи. Проблема полягає в тому, щоб створити умови для запобігання нестійкості, яка зазвичай проявляється у банківській системі, та на підставі історичного і сучасного досвіду створити прийнятну альтернативну модель банківської системи, яка спроможна протистояти негативним процесам, що відбуваються у сучасній світовій фінансовій системі.

На відміну від проблеми стійкості інших суб'єктів економічної діяльності проблема стійкості банків має власні відмінності, які мають прояв через джерела формування фінансових ресурсів, структуру активів і капітальної бази, індикаторами оцінки стійкості. Зазначені особливості визнача-

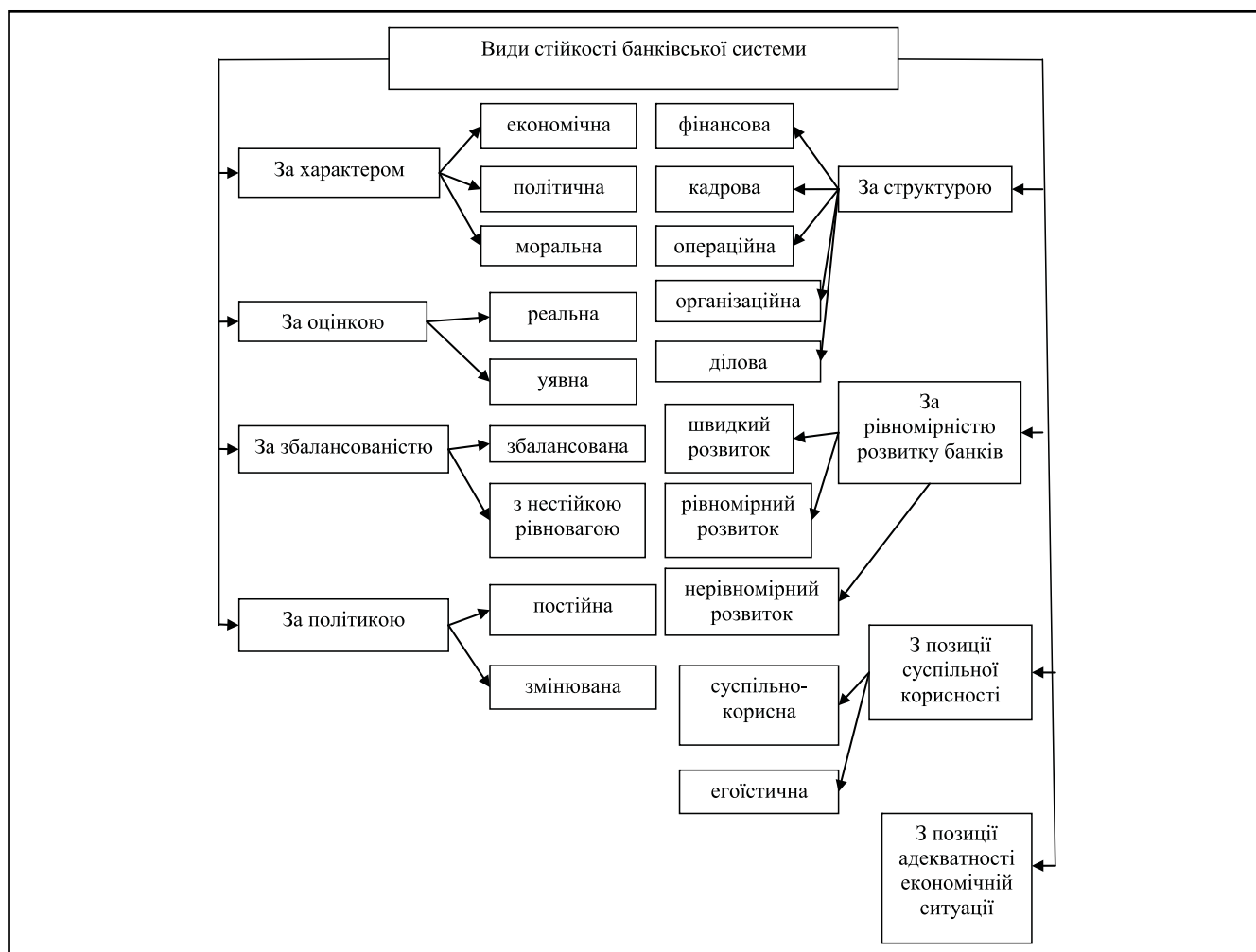

Рисунок 1. Класифікація видів стійкості банківської системи

Джерело: розроблено автором.

ються місцем банків у суспільному розподілі праці. Стійкість як якісний стан та форма розвитку банківської системи класифікується за ознаками, що представлені на рис. 1.

Сучасна банківська практика вимагає оцінювати фінансову стійкість за такими напрямками: оцінка макроекономічної ситуації та тенденцій розвитку банківської системи; оцінка достатності кількості банків та розмірів їх філіальної мережі з точки зору міри користування банківськими послугами з боку населення і підприємств; моніторинг діяльності банків; аналіз банківської звітності відповідно до виконання певних норм і правил, встановлених Національним банком України (НБУ).

З метою вирішення питання визначення поточного і прогнозування майбутнього стану фінансів банківської системи, вирішення завдань підтримки прийняття управлінських рішень необхідно проводити аналіз фінансової стійкості банківської системи (рис. 2).

Слід відмітити, що у світовій практиці існує багатогранність підходів до оцінювання фінансової стійкості банківської системи. Основна група показників фінансової стійкості направлена на оцінку надійності функціонування банківської системи. Показники відібрані на підставі методики аналізу

CAMELS, що включає шість компонентів: достатність капіталу, якість активів, якість управління, дохідність /прибутковість, ліквідність, чутливість до ринкових ризиків [6]. Проведений спеціалістами Міжнародного валютного фонду аналіз свідчить, що показники основної групи використовуються майже в усіх країнах світу незалежно від особливостей регулювання та нагляду за банківською сферою [16, с. 8].

Допоміжна група націлена на проведення більш комплексної оцінки стійкості банківської системи, аналіз фінансового стану інших учасників фінансового ринку, суб'єктів економічної діяльності, а також оцінки стану самих фінансових ринків, насамперед ринку нерухомості і фондового ринку.

Однією з найбільш розвинених систем дистанційного моніторингу фінансової стійкості банківської системи є заснована Банком Італії у 1993 році методика PATROL, яка, окрім визначення її поточного стану, імітує вплив таких зовнішніх шоків, як несподіваний відтік депозитів, зростання питомої ваги пролонгованої заборгованості клієнтів [25, с. 6].

Іншим прикладом дистанційного аналізу фінансової стійкості банківської системи є французька рейтингова система OPPA (Organization and Reinforcement of Prevention Action), яка використовує бази даних Банку Франції і банківської ко-

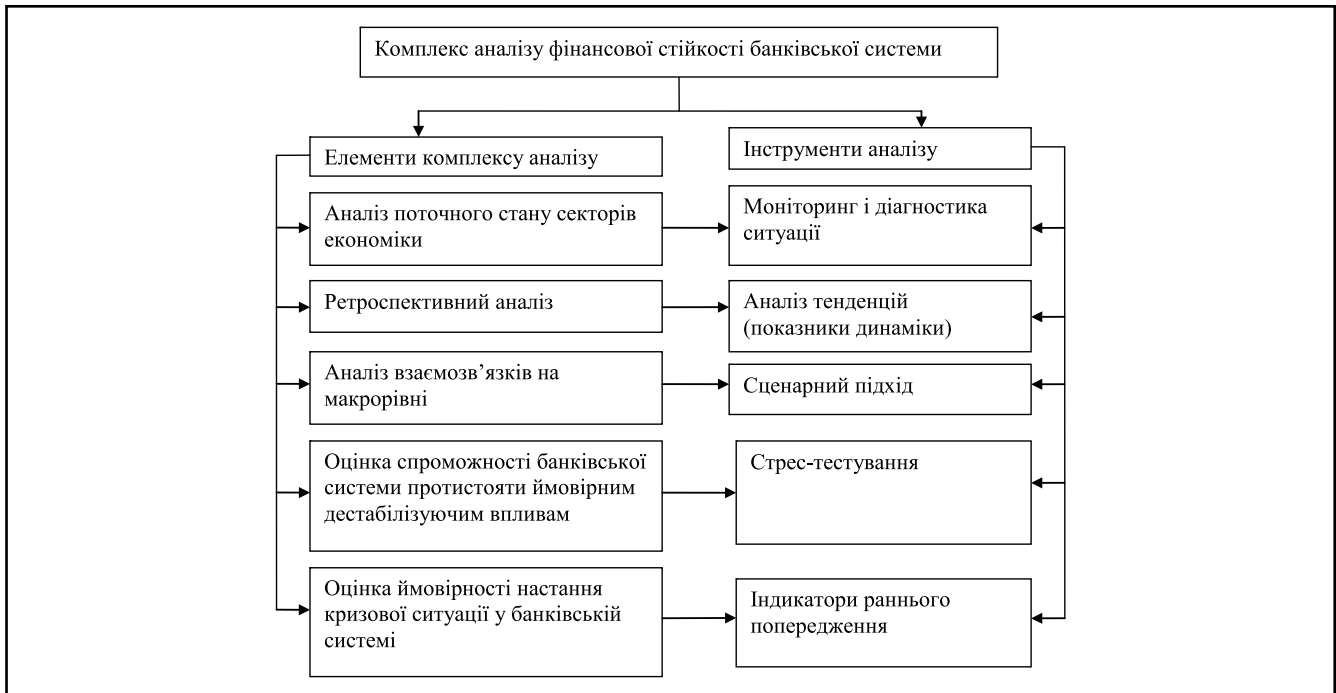

Рисунок 2. Комплекс аналізу фінансової стійкості банківської системи

Джерело: складено автором.

місії, результати інспекційних перевірок банків, дані зовнішніх аудиторів [328]. У зазначеній системі розраховуються чотирнадцять показників, які поділяють на п'ять груп: пруденційні коефіцієнти (капітал, ліквідність), балансова і позабалансова діяльність (якість активів та кредити), ринковий ризик, доходи, якісні критерії (держателі акцій, управління і внутрішній контроль) [22].

Виходячи з того що більшість рейтингів складається із певної сукупності співвідношень між агрегованими статтями банківської звітності (коефіцієнтів), мова має йти про використання коефіцієнтного аналізу [22]. Однією з найбільш розвинених систем коефіцієнтного аналізу є система BAKIS (BAKredInformationSystem), яка використовується Центральним банком Німеччини з 1997 року. Ця система включає в себе 47 коефіцієнтів, 19 з яких відносять до ринкових ризиків, 2 – до ризиків ліквідності і 10 пов'язані з прибутковістю банківських операцій. Зазначеним коефіцієнтам присвоєний ваговий коефіцієнт значущості [22].

На обмеженість методу рейтингового аналізу звернули увагу російські вчені А.Д. Шеремет і Г.М. Щербакова: «Рейтинги є потужним засобом формування громадської думки про діяльність кредитних установ, який іноді помітно впливає на рівень їхнього фінансового стану. Проте рейтинг – це аналіз, і тим більше не комплексний аналіз, а лише експертний спосіб визначення місця того чи іншого банку серед інших кредитних установ за обмеженим колом показників» [24, с. 23].

Відносно коефіцієнтного аналізу слід підкреслити, що виникає суттєва проблема, яка полягає в тому, що у банків з різною спеціалізацією та індивідуальною специфікою діапазони значень багатьох коефіцієнтів будуть суттєво різнитися у зв'язку з тим, що результати такого аналізу щодо всієї

сукупності банків будуть недостатньо точними. Для вирішення цієї проблеми використовують метод поділу банків на однорідні групи на основі одного або декількох критеріїв.

У наукових дослідженнях з метою моделювання стану фінансової стійкості банківської системи запропоновано визначення і враховування критеріальної точки зміни рівня фінансової стійкості. Для дослідження критеріальної точки зміни рівня фінансової стійкості використовувалися методи непараметричної статистики та модель динамічного нормативу.

Теоретичні та методичні засади формування моделі динамічного нормативу розробили російські вчені Н.М. Погостинська та Ю.А. Погостинський, які застосували методи непараметричної статистики до аналізу фінансового стану підприємства за даними звітності [17].

Заслугує на увагу запропонована методика аналізу фінансової стійкості банків за допомогою динамічного нормативу Л. Примостки [18]. Основні елементи методики побудови динамічного нормативу наступні: система інтегральних показників – сукупність значимих співвідношень (коефіцієнтів, індексів, аналітичних моделей, сукупності індикаторів), які комплексно характеризують кожну із складових фінансової стійкості банків (ліквідність, платоспроможність, надійність, фінансовий стан); динамічний норматив – сукупність показників, упорядкованих за ознакою міри їх динаміки (зокрема темпів чи індексів зростання або приросту) так, що підтримка цього порядку в реальній діяльності банків забезпечує кращі порівняно з попереднім періодом результати; 3) нормативна, або еталонна модель – формалізований опис бажаного стану банків, здійснений за допомогою впорядкованого ряду індексів динаміки аналітичних показників, які характеризують процес розвитку банку [18, с. 41].

Слід зазначити, що визначення рівня фінансової стійкості є важливим етапом для формування пріоритетних напрямів розвитку та стратегічного управління банківською системою, що зменшить негативний вплив нестабільного зовнішнього середовища та мінімізації дії загроз для динамічного її розвитку. Тому, на наш погляд, виникає потреба комплексної методики оцінювання фінансової стійкості банківської системи з урахуванням її функціональних складових та врахування методологічної основи, яка ґрунтується на системному підході.

О. Мертенса та Дж. Урга досліджували застосування методики маржинального аналізу в процесі оцінки ефективності банківської системи [11], а також спроби формування інструментарію багатовимірного маржинального аналізу, реалізовані в технологіях Аналізу середовища функціонування

(АСФ–технологіях) [20]. В інших дослідженнях показники фінансової стійкості банків пропонується оцінювати за методикою побудови нейронових мереж, яка базується на використанні методів нелінійної апроксимації масиву багатовимірних даних; для аналізу динамічної активності банків рекомендується використовувати моделі стохастичної апроксимації; для графічної інтерпретації результатів аналізу – методи когнітивної графіки [8].

Виходячи з того що сталість розвитку банківської системи характеризується значною кількістю фінансових показників, показник фінансової стійкості слід розглядати агреговано. Вибір показників для розрахунку має охоплювати всі спектри оцінювання дієздатності банківської системи.

На наш погляд, для узагальнюючої комплексної оцінки фінансової стійкості банківської системи доцільно використо-

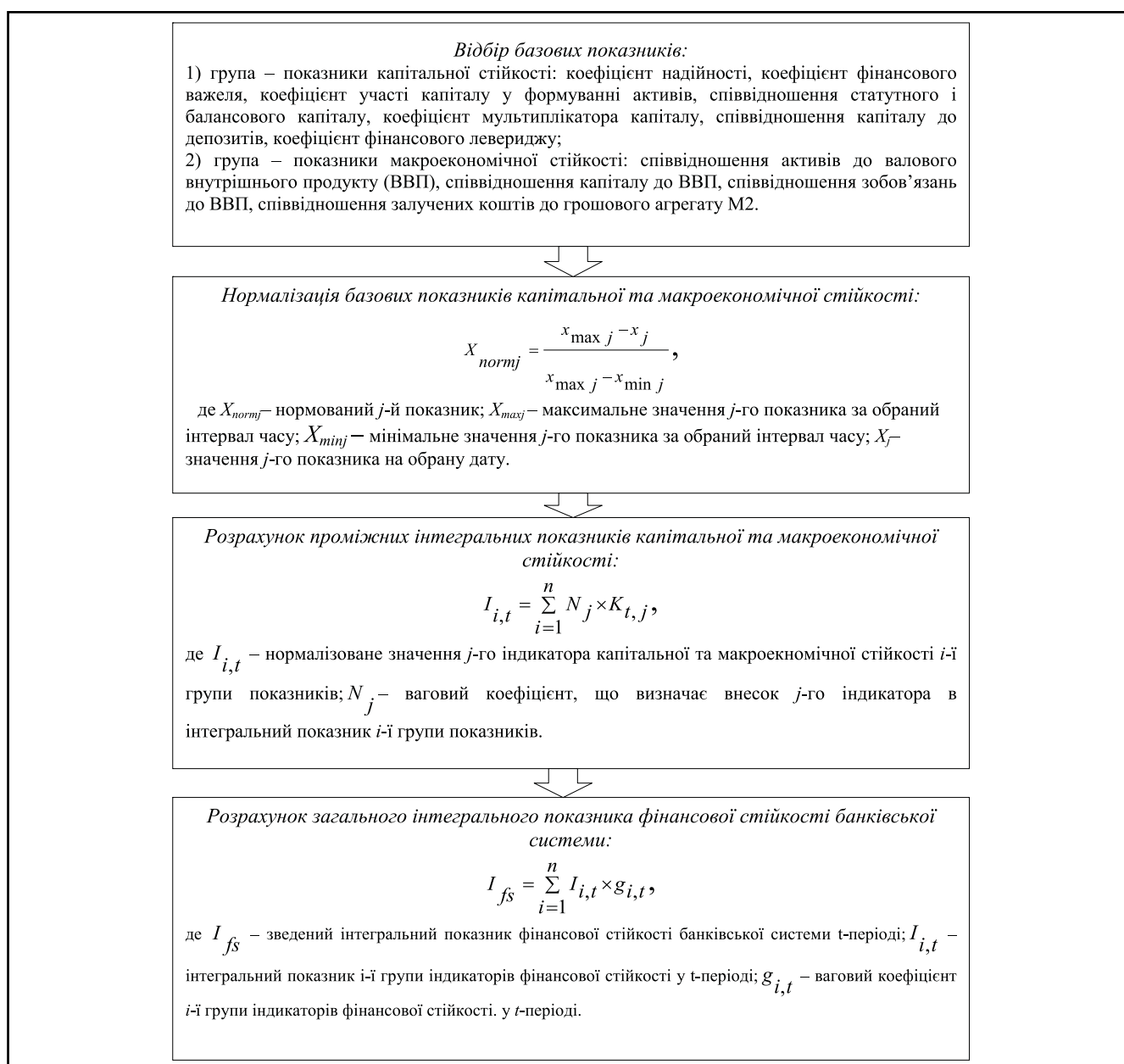

Рисунок 3. Алгоритм розрахунку інтегрального показника фінансової стійкості банківської системи

Джерело: авторська розробка.

Динаміка інтегрального показника фінансової стійкості за період з 01.01.2009 по 01.04.2012

Дата	Інтегральний показник капітальної стійкості	Інтегральний показник макроекономічної стійкості	Зведений показник фінансової стійкості
01.01.2009	0,955	0,171	0,955
01.04.2009	0,463	0,594	0,463
01.07.2009	0,776	0,715	0,776
01.10.2009	0,720	0,680	0,720
01.01.2010	0,403	0,580	0,403
01.04.2010	0,452	0,739	0,452
01.07.2010	0,406	0,862	0,406
01.10.2010	0,514	0,804	0,514
01.01.2011	0,664	0,618	0,664
01.04.2011	0,468	0,738	0,468
01.07.2011	0,496	0,861	0,496
01.10.2011	0,565	0,806	0,565
01.01.2012	0,565	0,548	0,565
01.04.2012	0,768	0,725	0,768

Джерело: розраховано автором.

вувати метод багаторівневого агрегування обраних показників з визначенням проміжних та узагальненого інтегральних показників фінансової стійкості. Алгоритм розрахунку інтегрального показника фінансової стійкості банківської системи представлено на рис. 3.

Виділення двох груп базових показників для розрахунку інтегрального показника фінансової стійкості обґрунтовано тим, що в останній час регулювання банківської діяльності сконцентровано на оцінці достатності капітальної бази та макроекономічній політиці.

Вибір зазначених коефіцієнтів здійснений відповідно до їх репрезентативності, наявності простоти визначення та інформаційного забезпечення, яке повинне виконуватися.

На думку фахівців Міжнародного валютного фонду, одним із ключових завдань діяльності регуляторів фінансового ринку в посткризовий період має стати використання макроруденційного аналізу та розширення повноважень центральних банків як головних регуляторів грошового та фінансових ринків [13, с. 4].

Як зазначає автор [7], макроруденційна політика відрізняється від мікроруденційного нагляду в аналізі стійкості фінансового ринку, який відбувається на агрегованому рівні, а не на рівні окремих фінансових установ; до уваги приймається весь фінансовий ринок, а не тільки банківські установи; аналізуються взаємозв'язки між системоутворюючими фінансовими установами, середніми та дрібними для уникнення ситуації ефекту «доміно».

До групи показників макроекономічної стійкості доцільно включати показник співвідношення обсягу залучених коштів до грошових агрегатів, зокрема грошового агрегату M2. Тенденція до зниження цього показника свідчить про зменшення рівня довіри до банківської системи та загострення проблем з ліквідністю як для окремих банківських установ, так і для банківської системи в цілому.

Розрахунок показників здійснювався за період з 01.01.2009 по 01.04.2012. Отримані результати представлені у таблиці.

Виходячи з того що інтегральний показник фінансової стійкості банківської системи може приймати значення від 0 до 1, можна стверджувати, що найбільш високий рівень фінансової стійкості спостерігається у 2008 році (до кризовий період). Станом на 01.04.2012 він становив 0,768, що, у свою чергу, свідчить про поступовий вихід банківської системи із кризи та стабілізація її функціонування.

Перераховані показники можуть слугувати сигналами можливої появи негативних явищ у банківській системі. Однак при раціональному керівництві їх можна подолати без негативних наслідків для фінансової стійкості.

Висновки

Розроблену комплексну методику оцінювання рівня фінансової стійкості банківської системи доцільно використовувати при проведенні аналізу як банківської системи, так окремо взятих банківських установ; у процесі оцінювання окремих груп банків за різними критеріями фінансової стійкості; для прийняття рішень щодо розробки стратегічного плану розвитку банківської системи.

Список використаних джерел

1. Васькович І.М. Забезпечення фінансової стійкості банків України в умовах ринку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / І.М. Васькович. – НАН України, Ін-т регіон. дослідж. – Львів, 2006. – 19 [1] с.
2. Дзюблюк О.В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи: монографія / О.В. Дзюблюк, Р.В. Михайлюк. – Тернопіль, 2009. – 257 с.
3. Довгань Ж.М. Фінансова стійкість банківської системи України: проблеми оцінки та забезпечення: монографія / Ж. М. Довгань. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – 450 с.
4. Живалов В.Н. Повышение устойчивости функционирования коммерческих банков: автореф. дис. на соискание науч. степ. канд. екон. наук: спец. 08.00.01 – «Финансы, денежное обращение, кредит» / В.Н. Живалов; Финансовая академия. – М.: 1997. – 21[1] с.

5. Ключко Л.А. Фінансова стійкість комерційного банку, методи її оцінки та зміцнення: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Л.А. Ключко. – Науково-дослідний фінансовий ін-т при Міністерстві фінансів України. – Київ: 2002. – 21[1] с.
6. Коваленко В.В. Банківський нагляд: навч. посіб. / В.В. Коваленко. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – 262 с.
7. Коваленко В.В. Концептуальні засади макропруденційного нагляду та регулювання банківської діяльності / В.В. Коваленко, Б.А. Дадашев // Ефективна економіка. – 2012. – №4. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1074>
8. Котенков В. Устойчивое развитие банков России / В. Котенков, Б. Сазыкин // Бюллетень финансовой информации. – 2000. – №2. – С. 49–56.
9. Кочетков В.М. Організація управління фінансовою стійкістю банку в ринкових умовах: монографія / В.М. Кочетков. – К.: Вид-во Європ. Університету, 2003. – 300 с.
10. Масленчиков Ю.С. Системное и ситуационное управление банковской деятельностью / Ю.С. Масленчиков, Ю.Н. Тронин // Бизнес и банки. – 1998. – №3. – С. 1–3.
11. Мертенс О. Ефективність банківської системи України / О. Мертенс, Дж. Урга // Банківська справа. – 1999. – №6. – С. 29–36.
12. Микитчик І.І. Порівняльний аналіз методик рейтингової діяльності банків / І.І. Микитчик // Регіональна економіка. – 2007. – №3. – С. 167–173.
13. Науменкова С.В. Нові тенденції в механізмі регулювання фінансового сектору / С.В. Науменкова // Вісник Національного банку України. – 2011. – №12. – С. 4–11.
14. Овчинникова О.П. Основные направления обеспечения динамической устойчивости банковской системы / О.П. Овчинникова, А.Ю. Бец // Финансы и кредит. – 2006. – №22. – С. 2–11.
15. Пантелеев О. Фінансова стійкість комерційного банку: проблеми регулювання / О. Пантелеев, С. Халява // Банківська справа. – 1996. – №1. – С. 32–35.
16. Плисецкий Д. Система мониторинга финансового сектора экономики / Д. Плисецкий // Банковское дело. – 2004. – №9. – С. 6–10.
17. Погостинская Н.Н. Системный анализ финансовой отчетности / Н.Н. Погостинская, Ю.А. Погостинский. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 1999. – 96 с.
18. Примостка Л. Методика аналізу фінансової стійкості банку за допомогою динамічного нормативу / Л. Примостка // Вісник Національного банку України. – 2002. – №10. – С. 40–44.
19. Севриновский В. Развитие систем банковского мониторинга: анализируя мировой опыт [Электрон. ресурс] – Режим доступа: <http://www.hedging.ru/publication/337>.
20. Уткин О.Б. Применение высокотехнологий для анализа эффективности банков / О.Б. Уткин // Деньги и кредит. – 2001. – №8. – С. 26–29.
21. Фетисов Г.Г. Методологические основы формирования устойчивости банковской системы / Г.Г. Фетисов // Финансы и кредит. – 2002. – 15 (105). – С. 2–13.
22. Ходачник Г.Е. Зарубежный опыт диагностики кризисного состояния в банковской сфере / Г.Е. Ходачник // Менеджмент в России и за рубежом: [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.cfin.ru/press/management/2001-4/07/>.
23. Шелудько Н. До визначення фінансової стійкості комерційного банку / Н. Шелудько // Вісник Національного банку України. – 2000. – №3. – С. 40–44.
24. Шеремет А.Д. Финансовый анализ в коммерческом банке / А.Д. Шеремет, Г.Н. Щербакова. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 256 с.
25. Шумило І. Теоретичні і практичні аспекти аналізу стану фінансової системи економіки / І. Шумило, В. Міщенко, Р. Лисенко // Вісник Національного банку України. – 2006. – №3. – С. 1–6.

В.Д. СКИЦЕНКО,

к.е.н., доцент, Київський національний університет будівництва і архітектури

Підвищення ефективності конкурентної політики в Україні

На початку третього тисячоліття світова конкуренція розгортається не лише між країнами, а й між блоками та союзами. Багато в чому ця тенденція пов'язана з бурхливим розвитком транснаціональних корпорацій (ТНК) і появою такого феномена, як глобальна економіка. Корпорації, використовуючи політичні розбіжності між країнами, нерівномірність розвитку їх економічного потенціалу, змогли в короткий проміжок часу досягти абсолютно повної фінансової і політичної незалежності від держав. У результаті уряди стали заручниками рішень, які приймають керівники ТНК. Інтеграція країн колишнього СРСР у світову економіку після 70 років панування

принципово іншої господарської системи вимагає як удосконалення антимонопольного регулювання в цих країнах відповідно до міжнародних принципів і норм, так і активного застосування досвіду країн, що мають тривалі традиції в означеній сфері.

Ключові слова: конкуренція, конкурентна політика, ефективність конкуренції, сучасний протекціонізм, недосконала конкуренція, сучасна монополізація, глобальна конкурентоспроможність країн, ефективність конкурентної політики, банк розвитку, механізм олігополії, втрати виробництва, інституції.